

1919 рр.) // Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1979. – С. 115–116. 28. Якимович Б. Збройні Сили України: Нарис історії. – Л., 1996. 29. Мірчук П. Українсько-московська

війна (1917–1919). – Торонто, 1957. 30. Центральний державний історичний архів (України).– Львів, ф.316, оп.1т, спр.15.

УДК 94(477.8)”192/193”

І.О. Гаврилів

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних і соціальних наук

НАЦІОНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ СИЛИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ ОПР ТЕРОРУ БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

© Гаврилів І.О., 2005

З початку 20-х років XX ст. російська більшовицька влада бажала використати західноукраїнські землі як плацдарм для експорту комуністичної революції в Європу. Національно-визвольний рух Західної України став цьому на заваді.

In early 20s of the XX century the Bolshevik government wanted to use the Western Ukrainian lands as a spring-board for export of the Communist revolution into Europe. The national liberation movement in Western Ukraine prevented them from doing it.

Незважаючи на те, що незалежна Українська держава вже третій рік, як вступила в своє друге десятиліття існування, у суспільстві відчувається певна роздвоєність по відношенню до не так далекого історичного минулого. Деякими політичними силами та їх голосливими лідерами нав'язується думка про те, що 70 років (з 1921 по 1991 рр.) перебування нашої Вітчизни під російським більшовицьким режимом можна вважати початком становлення української державності. При цьому замовчується національно-визвольна боротьба пройдешніх поколінь та нівелюються здобутки Української революції 1917–1921 років. Також національний рух 20–50-х років минулого століття вони вважають деструктивним, інспірованим чужинницькими чинниками. А російський чинник вважають, як ніби “свій”. Тим часом поширюються в Україні опуси, в яких стверджується, що національну ідею в Україні намагаються ототожнити з націоналізмом: “Проповідники” націоналізму і є ті “бацили”, які проникли в організм України. З кожним з них потрібно боротися індивідуально [1].

Сам термін “націоналізм” в сучасній українській історіографії трактується неоднозначно. Показовою видається думка ро-

сійського історика М.Д. Долбилова: “Формування українського націоналізму – тема, одна згадка про яку, здатна доставити глибоке душевне занепокоєння багатьом із сучасних російських істориків” [2]. Очевидно, не тільки історикам, але й політикам та їх однодумцям в Україні. З цього приводу важко не погодитися з визначенням, запропонованим О. Сербенською: “Націоналізм – це філософія виживання і буття нації, тоді, як шовінізм – це філософія поневолення і гноблення інших націй... Націоналізм починається з любові до свого, шовінізм – із ненависті до чужого. Мета націоналізму – свобода своєї нації, мета шовінізму – поневолення іншої” [3]. Таким чином, український націоналізм – це протипага шовінізму чужинців, які бажали поневолити Україну. Очолила цей рух українська інтелектуальна, політична та військова еліти. Як ідеологія та організована дія український націоналізм проявив себе повною мірою у міжвоєнний період на західноукраїнських землях. І хоча він був направлений проти польського окупаційного режиму, в кінцевому результаті – основним противником виявився російський більшовизм, який у 20–40-х роках XX століття масовими репресіями та голодоморами по-

ставив українство на межу етнокатастрофи. Тому проблема соборності та державності стала основною та кінцевою в українському визвольному русі. Це підтверджують роздуми сучасних дослідників проблеми: “Для українців роз’єднаних, розкиданих по світу, сутність національної ідеї перш за все полягала в прагненні визволитися з-під чужинецького поневолення. Соборність території, соборність людей і українська державність, – ось що власне викликало до життя націоналістичний рух, діячі якого мріяли про визволення української нації, виступали на захист її природних прав на існування” [4]. “Не меншої ваги набувала готовність українського народу до державницького чину: розтерзаний більшовицьким етно- та геноцидами й концтаборами, він міг виявитися не готовим до суверенізації організаційно; організм потребував інтелекту й серця еліти”, – справедливо зауважує П. Кононенко [5].

Більш об’єктивного та глибокого висвітлення заслуговує тема діяльності західно-українських політичних сил проти радянської влади та реакція на більшовицький терор, який тією чи іншою мірою переходив через р. Збруч ще до вересня 1939 р. Актуальним видається аналіз еволюції поглядів та конкретних заходів політикуму Західної України щодо поширення і вкорінення радянщини на українських землях, опору її злочинній діяльності.

З певністю можна ствердити, що український визвольний рух та його збройні сили зупинили експорт російської комуністичної революції в Європу, тим самим жертовно порятували народи континенту від продовження воєнного лихоліття. Передішка потрібна була і самим більшовикам, які бажали закріпити свою владу на більшості територій колишньої Російської імперії. Тому вони пішли на мир з поляками, закріпивши поділ українських земель Ризьким договором. Очевидно, що Москва в майбутньому планувала використати проблему західноукраїнських земель, як плацдарм для походу на Захід. Це визнавав голова Галревкому В. Затонський, який у докладній записці Леніну про становище справ у Галичині в 1920 р. стверджував: “Галицкое действие кончилось. Но как бы там ни было рано или поздно Галицию придется советизировать. Необходимо учесть опыт от первой попытки

подобного рода. К столь серьезному делу перенесения социальной революции и советской власти в Европу, хотя и захудалую, мы были весьма плохо подготовлены” [6].

Більшовицькі спецслужби відразу ж почали здійснювати заходи по контролю та підпорядкуванню національно-визвольного руху за суверенітет Галицької республіки, який проводили екзильний уряд ЗУНР і галицькі політичні партії: УНТП, УРП, УХСП, УСДП. Більшовицька агентура вела активну пропаганду серед українських військовиків. Так, вже у січні 1920 р. у чехословацькому таборі інтернованих української бригади ініціаторами комуністичного гуртка були: Боярович, Думін, Малокоств, Сабат, Сведзінський. Згодом комуністична організація української бригади у Німецькій Яблонні налічувала 200 осіб, очолював яких Сабат [7].

Своєю чергою, Українська військова організація вже восени 1920 р. налагоджує контакти з партизансько-підпільним рухом Наддніпрянщини. До Києва прибувають посланці УВО І. Андрух і М. Опока, де створюють Центральний революційний комітет. Радянській агентурі вдалося завербувати деяких його членів, зокрема подругу М. Опоки О. Калиниченко [8]. В результаті влітку 1921 р. були розстріляні 163 повстанці [9].

На початку 20-х років ХХ ст. в політичному середовищі західноукраїнських земель та серед української еміграції виділяються три основні напрямки національно-визвольної боротьби. Перший, який представляли діячі УНР, що мали надію за допомогою Польщі розбити московсько-більшовицький режим на Наддніпрянщині. Другий – уряд ЗУНР та галицькі партії, які надіялися на міжнародне право і політичну чесноту демократичних держав Заходу, бачили суверенну Галицьку республіку початком відродження Української держави. Третій напрямок очолили представники українських військовиків, студентства та радикально настроєної інтелігенції, що ставили ідею державності та соборності України понад усе. Чисельні організації діячів цього напрямку об’єднувала діяльність Української військової організації. В своїй діяльності УВО спиралася на українські політичні партії Галичини, підтримуючи зв’язки із урядами ЗУНР та УНР.

Російському більшовицькому режиму вдалося роз’єднати українські сили та завдяки

агентурі нейтралізувати зв'язки наддніпрянських і наддністрянських борців. Так був зірваний Другий зимовий похід армії УНР під керівництвом генерала Ю. Тютюнника. З території УСРР перекидалися партизанські загони колишніх воїнів ЧУГА та групи так званих комуністів-інтернаціоналістів. Радянське консульство у ЧСР безпосередньо впливало на підготовку збройного повстання українців у Польщі, проводячи активну роботу в середовищі інтернованих українських військових [10].

Форпостом поширення комуністичної пропаганди на західноукраїнських землях була Комуністична партія Східної Галичини (з 1923 р. КПЗУ). У 20-х роках певна популярність комуністів серед населення Західної України була в зв'язку з тим, що ряди КПЗУ поповнили деякі соціал-демократи, які перейшли на радянофільську платформу. Комуністи розгорнули велику роботу в організаціях УСДП. Поступово, еволюціонуючи вліво, у січні 1922 р. конференція УСДП відкрито засудила концепції “українських міщанських партій” і проголосила гасло боротьби за возз'єднання Західної України з Радянською Україною [11]. 18 березня 1923 р. відбувся VI з'їзд УСДП. В справі міжнародного вирішення долі Східної Галичини з'їзд прийняв резолюцію, в якій УСДП заявила, що українські робітники не визнають рішення капіталістичних імперіалістичних дипломатів, український пролетаріат солідарний з боротьбою світового пролетаріату. Партія буде боротися за приєднання Східної Галичини до Радянської України в складі СРСР [12]. В цілому з'їзд проходив солідарно з платформою комуністів, в надії на нову війну Росії та Польщі, в якій мало вирішитися питання належності Західної України [13].

У квітні 1922 р. в Генуї відбулася неофіційна зустріч Є. Петрушевича із головою Раднаркому УСРР Х. Раковським. На цій таємній нараді започатковано діалог ЗУНР і УСРР. Більшовикам вдалося прихилити до себе деяких лідерів уряду ЗУНР. Комуністи інспірують поширення серед української еміграції так званих “зміновиховських” настроїв. Деякі українські часописи у Відні субсидуються ЦК КП(б)У [14].

Після 14 березня 1923 р., коли Рада Послів Антанти прийняла рішення передати Східну Галичину Польщі на 25 років, у галицькому

політичному проводі склалося дві позиції. Одна – за продовження боротьби з Польщею власними силами, а друга – за те, щоб використати можливість визволення Східної Галичини за допомогою Радянської України [15]. У травні 1923 р. президент Є. Петрушевич розпустив уряд, усі інші органи і установи, а також дипломатичні представництва та місії ЗУНР. Під тиском польських властей він переїжджає з Відня до Берліна, де видає газету “Український прапор” радянофільського напрямку.

У цій ситуації в першій половині 20-х років ХХ ст. більшовицькій агентурі, під впливом процесів українізації в УСРР, вдалося інспірувати радянофільські настрої серед галицького політичного проводу. Деякі з видних діячів ЗУНР щиро цьому повірили. Так, В. Панейко був переконаний: “Мусимо прийти до федерації з Росією. Силою, що розбере Польщу, може бути тільки євразійська федерація, зі всіма своїми ресурсами і ніхто інший” [16]. Є дані, що Є. Петрушевич планував переправити всю галицьку еміграцію до Харкова, але Є. Коновалець та В. Целевич його відговорили [17]. Все таки багато тисяч емігрантів виїхало на Східну Україну. Тільки з табору Юзефова (ЧСР) поїхало 800 вояків на чолі з полковником УГА Г. Коссаком, який наївно говорив: “... я ще буду головним комісаром у Львові” [18]. Дії більшовицької агентури ширили опінію про близький збройний конфлікт між СРСР та Польщею. У польському війську проводилася комуністична агітація, здійснено низку терористичних акцій, 17 липня 1924 р. поляки-комуністи провели невдалий замах на порохівню у Львові [19].

Проникли ворожі сили в Українську військову організацію. Так, архівні матеріали наочно показують, що ГПУ була добре поінформована про таємну нараду, яку проводив Є. Коновалець у Львові в серпні 1922 р. [20]. В самій УВО поділяв радянофільську позицію диктатора ЗУНР начальник служби розвідки О. Думін. Внаслідок цього виникла Західно-українська народно-революційна організація (ЗУНРО). Так, у відозві ЗУНРО до селян читаємо про позитивне ставлення до Української радянської республіки, а до поляків – негативне [21]. Організація підтримувала контакти з КПЗУ, спиралася на ідеологію Української партії праці (УПП), видавала “Український

революціонер”, мала деякі впливи на Волині та галицькому Покутті [22]. У 1928 р. ЗУНРО припинила свою діяльність.

У 20-х роках була обмежена і суперечлива інформація про стан справ на Східній Україні. Але чутки про голод 1921–1922 рр. просочилися. Були випадки збору коштів голодуючим українцям-наддніпрянцям [23]. Взагалі в західноукраїнському політикумі існували два діаметрально протилежні погляди на події, що відбувалися в СРСР. Одні вважали УСРР “... національним і державним центром усіх українських земель, основою для здійснення соборної української державності”, а також, що “шлях до визволення українських земель з-під Польщі й Румунії веде через скріплення Радянської України й Радянського Союзу” [24]. Така позиція викликала негативну реакцію в опонентів, які стверджували: “Можна лише дивуватися, як страшно низько можуть впасти наші історичні люди, яким доля вложила в руки керму нашими визвольними змаганнями та дала можливість положити тривкі підвалини нашої національно-державної традиції. Як дуже низько може впасти людина, що за кількесот долярів поневіряє своїм історичним ім’ям, помагаючи ворогам ширити деморалізацію між власним народом та вбивати його активність. Політикові, та ще й з історичним ім’ям, не можна дарувати ні наївності, ні злочину. А лише наївний або злочинець може ширити погляди, що над Дніпром існує Українська держава з власним національним розвитком на всіх ділянках життя (розстріли, процеси, утиски усіх верств населення), яка мріє про визволення Західної України (Ризький договір)” [25].

Критично ставилися до існування Радянської України як держави українців Наддніпрянщини представники УСРР. У програмі партії зазначено, що вона обстоює соборність українського народу на всіх його землях, об’єднання усіх українських земель в одну соборну незалежну Україну. Але в своїх програмних засадах УСРР нерідко соціальне ставила над національним. Деколи їх гасла: “Ідім під оден червоний прапор об’єднаного українського соціалізму”, або використання символіки: серпа і молота – “в єдності сила” чи участь у святкуванні Першого травня, в очах мешканця Західної України важко було

відрізнити від комуністичних, що викликало справедливую критику опонентів.

Більшість членів УНДО, яке об’єднувало національну інтелектуальну еліту Західної України, викривало антинаціональний характер більшовицького режиму на Східній Україні. Так, голова партії Д. Левицький стверджував, що “... т.зв. радянська влада на Україні не є дійсно фактично українська. Там над нашими братами завис важкою рукою, накинений насильно, диктат імперіалістичний, тепер червоної Москви” [26]. Але, очевидно, під впливом пропаганди процесів українізації в УСРР, по наполяганні деяких прорадянськи налаштованих ундистів, що гуртувалися навколо часопису “Рада”, в резолюціях II з’їзду партії, який проходив 19–20 листопада 1926 р., було записано: “За Ризьким кордоном на українських землях відбуваються в Українській радянській державі великі національні здвиги. Там росте національна культура, там кріпне національна сила. На Радянській Україні назрівають тепер процеси, що скоріше чи пізніше віддадуть на Україні суверенні права всьому українському народові. Український нарід під Польщею орієнтується на ту національну силу і на ті національні успіхи, що ростуть над Дніпром, а наша партія достроює до них політичну тактику” [27].

Об’єднання намагалось налагодити контакти з Радянською Україною. Так, в квітні–травні 1929 р. українські кооператори, з табору УНДО, здійснили поїздку до Києва і Харкова, з метою ознайомлення з господарським становищем українського населення. Очолили делегацію – голова Ревізійного союзу українських кооперативів Ю. Павликівський і директор Центробанку О. Луцький. У поїзді галичан постійно супроводжували представники більшовицьких спецслужб. З протоколу їх наради можна процитувати наступне: “З метою внесення розламу в верхівку делегації нашим товаришам у виступах підкреслити особу Луцького в протилежність Павликівському. Не заперечувати проти від’їзду Павликівського, старатись затримати Луцького” [28].

Учасники поїздки згодом розповідали: “... господарське положення на Великій Україні є нечувано тяжке. Всі продукти першої потреби можна отримати лиш на картки, або у вільній торгівлі по нечувано високих цінах. Впадає в

очі сильне зубожіння і пригноблення населення. Кожний чоловік є замкнений в собі, а всяка розмова двох людей – це дипломатична розмова. Село живе своїм відмінним життям, вважаючи місто за ворожий для себе осередок. Життя... не життя...” [29].

Радянський уряд щорічно, із санкції Москви, виділяв на підривну роботу серед національного табору Західної України сотні тисяч рублів золотом. Так, уповноважений НКЗС СРСР при уряді УСРР О. Шліхтер у листі на ім'я Й. Сталіна від січня 1927 р., який мав підписати генеральний секретар ЦК КП(б)У Л. Каганович, разом з проектом таємного кошторису обґрунтовував необхідність фінансування наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові так: “НТШ і наш зв'язок з ним мають величезне значення для завоювання симпатій висококваліфікованої української інтелігенції, яка гуртується навколо цього. Допомога йому в очах галицької інтелігенції ніби є нашим природним обов'язком щодо молодшої сестри ВУАН, яка позбавилася після польської окупації всілякої державної допомоги. Цілком зрозуміло, якщо воно може субсидуватися з інших джерел, то не збереже свого сучасного обличчя. А теперішнє обличчя товариства таке, що воно при всій ворожості значної частини його членів до “більшовистських експериментів” і т.п. об'єктивно не може не визнавати того, що сучасним центром зростання і розвитку української культури є саме УСРР. Це для нас – велике політичне досягнення, є також результатом нашої допомоги, “наших субсидій” [30].

З другої половини 20-х років у радянському таборі деякі діячі висловлювали сумніви щодо державності УСРР. Так, представник СРСР у Польщі Ю. Коцюбинський доповідав у Харків 30 травня 1927 р.: “В Сельробі ведуться розмови, що Харківський уряд і ЦК це є експозитура Москви. Не дають розвиватися місцевим силам, пригнічують українців, українізація тільки на папері. На Наддніпрянщині – московський окупаційний режим, промосковський терор на Україні. Тому хочуть виключити членів КПЗУ із Сельробу” [31].

Вже на рубежі 20–30-х років ХХ ст. політичні діячі Західної України, в своїй більшості, не мали ілюзій щодо подій на Наддніпрянщині. У 1930 р, у зв'язку з харківським

процесом над діячами так званого СВУ УНДО виступило з ініціативою: “Визначити і проголосити один день, як день призначений харківському процесові і пам'яті тих національних мучеників, яких в цьому процесі судили. Провести жалобу в цілому краї” [32]. Керівництво УНДО констатувало, що в УСРР йде нещадна ліквідація всіх творчих національних сил, обмеження автономних прав УСРР в користь московського червоного централізму [33]. У зв'язку з колективізацією сільського господарства в Радянській Україні, що відбувалася як насильницька акція проти українського народу, ЦК УНДО висловило свій протест і співчуття до селян. У своєму зверненні керівний орган партії засудив страшний замах московських окупантів на саму основу існування українського народу – особисту працю селянина-хлібороба в своєму власному господарстві, що є основою буття, культури і політичного майбутнього української нації. Заведення колгоспів, підкреслювалося у зверненні, це є намагання знищити українську націю, як виразну історичну індивідуальність [34].

З приводу голодомору ундисти стверджували, що це є наслідок панування колоніального режиму більшовицької Москви на окупованих нею українських землях та взагалі шкідливість більшовицької господарської системи. Вихід бачили в нещадній боротьбі з більшовизмом, як соціально-політичною системою, відірванні українських земель від Росії та утворення самостійної Української держави [35].

У роки голодомору західноукраїнські політичні сили активно взялися допомагати своїм братам по той бік Збруча. 25 липня 1933 р. у Львові утворився Український Громадянський Комітет Допомоги Страждальній Україні. Його очолив лідер УНДО Д. Левицький. По всій Західній Україні і в середовищі української еміграції був організований збір грошей, одягу, їжі для голодуючих. УГКЦ на чолі з митрополитом А. Шептицьким оприлюднила “Послання українського греко-католицького Єпископату до всіх людей доброї волі”, організувала збір коштів. Долучилися до акції студенти. Але ця допомога не змогла потрапити на Східну Україну. Московська влада не пропускала ешелони через кордон, цинічно заявляючи, що нікому в Україні це не потрібно. Натомість з одеського порту відправляється за кордон

борошно за безцінь у мішках з написами: “излишки УССР”. Також саме в той час з УСРР у Польщу ринув потік дешевого краму та продуктів. Влітку 1933 р. з митної залізничної ст. Шепетівка Хмельницької обл. на залізничну ст. Здолбунів Волинського воєводства прибуло 25 вагонів української пшениці та 3 вагони гусей, які з пропагандистською метою продавали по демпінгових цінах.

Тоді питання жахливого винищення українців було винесено на міжнародну арену. У березні 1933 р. в Швейцарії на IX Конгресі національних меншин виступила з промовою член УНДО, голова “Союзу Українок”, М. Рудницька, в якій наголошувала: “Господарська політика, яка рік-річно вивозить з України мільйон тонн збіжжя для прохарчування Московщини, промислових центрів, Червоної армії, кадрів ГПУ та для демпінгового апарату. Є це політика російського червоного імперіалізму, який свідомо й планово прямує до фізичного винищення українського народу” [36].

Особливо гостро на організований голодомор відреагувала ОУН. Боротьба націоналістів проти московського більшовизму проходила в двох напрямках: проти поширення радянської пропаганди і комуністичних ідей та проти конкретних осіб, що цьому сприяли. Успішно застосовувалися такі методи боротьби, як політична пропаганда і бойові акти. На сторінках періодичних видань українських легальних організацій пропагандисти ОУН розкривали антиукраїнську та антилюдську суть московського більшовизму. Як доповнення до протестаційних акцій українських політичних партій відносно винищення населення Східної України внаслідок штучно спланованого голодомору, Організація українських націоналістів вирішила здійснити замах на представника радянського консульства у Львові. 22 жовтня 1933 р. 18-літній оунівець М. Лемик вбив представника Москви О. Майлова. Суд над ним привернув увагу світової громадськості. Засоби масової інформації широко висвітлювали цей вчинок як бойовий протест українського народу перед світом проти поневолення більшовицькою Москвою України й винищення її народу спланованим голодомором. На суді захищали члена ОУН відомі адвокати – представники різних політичних сил Західної України: К. Левицький, С. Федак, В. Ста-

росольський, С. Шухевич, С. Біляк, Л. Ганкевич, О. Марітчак, О. Назарук. Оборона підкреслювала: “... приналежність підсудного М. Лемика до якої-небудь організації не грає в цьому процесі ніякої ролі, бо весь 40-мільйонний український народ, без огляду на партійні й політичні угруповання, вважає вчинок Миколи Лемика – не пересуджуючи його законної кваліфікації – за вислід стихійного протесту всієї української нації проти небувалого нищення її основ життя московським комінтерном” [37].

12 травня 1934 р. в друкарню Яськова, в якій друкувалася газета “Праця” з наказу ОУН була підкладена петарда. Згодом оунівці пояснювали, що ця газета видавалася на радянські гроші і мала за мету очорнити націоналістичний рух. Також у своїх брошурах (напр. “Самооманою і брехнею”. – Львів, 1932. – 47 с.) та статтях в часописах “Нові Шляхи” і “Критика” відомий професор, колишній міністр освіти УНР, письменник та педагог А. Крушельницький постійно “лив бруд” на український національний політичний рух. Архіви зберегли його донос представникам спецслужб СРСР, датований 17 березня 1934 р. “Про політичне становище Західної України в 1933 році”. Серед іншого відомий радянфіл інформував своїх покровителів та фінансових благодійників: “Справу голодомору ставлять українські політичні сили в Союзі Народів. На цю нахабну демонстрацію проти СРСР і УСРР дозволяє собі комівояжерка Мілена Рудницька дня 25.9 після найбагатніших жнив на Україні й то тоді, коли людність Гуцульщини й великої частини Галичини й Полісся, внаслідок повені, голодує. Листи з України, правдиві листи від колгоспників і робітників галичан і волиняків до рідні на Західній Україні про дійсний хід життя в УСРР, паралізують усю акцію ундокатолицької зграї. Чужинці ж, стривожені такою шаленою акцією на міжнародному терені, ідуть до УСРР і переконуються про брехливість емігрантсько-петлюрівських інформацій і протестують проти обрізування європейської opinio. Це не тільки Лемик – молодий студент – пролив її, кров Майлова пролили УНДО – католики, розпалюючи пристрасті юрби проти СРСР” [38]. За таку прокомуністичну пропаганду ОУН планувала вбити А. Крушельницького, але голова кра-

йової ексекютиви ОУН на ЗУЗ 24-річний студент Львівської політехніки С. Бандера в останню мить відкликав замах: “Коли ж я довідався, що Крушельницький мав виїхати на Східну Україну, я наказ відкликав, передбачаючи, що його жде там власне така “кар’єра”, яку він і перейшов” [39]. Передбачення молодого С. Бандери стали пророчими. Зрештою практично всіх хто з тих чи інших причин виїхали на Радянську Україну чекала трагічна доля. Впливова західноукраїнська газета “Діло” констатувала: “... російські більшовики розстріляли не Крушельницьких, а ідею українського радянфільства” [40].

На місцях постійно відбувалися сутички між націоналістами та комуністами. Аналіз діяльності комуністів на західноукраїнських землях спростовує думку деяких сучасних дослідників про те, що КПЗУ була політичною силою, яка репрезентувала лівий спектр українського національного руху. Архівні матеріали стверджують, що українці – члени КПЗУ – це здебільшого молоді малограмотні (1–2 класи початкової школи) люди, які досить легко піддавалися комуністичній агітації. Вишкіл організатори більшовицької пропаганди проходили на спеціальних курсах у Харкові [41]. Гуртки капезеушників існували завдяки щедрим фінансовим вливанням. Так, тільки на вересень 1928 р. з фонду КП(б)У переведено для КПЗУ 6 тис. американських доларів [42]. Проект бюджету на 1934 р. для КПЗУ становив 843.342 польських злотих, або приблизно 200.835.5 золотих карбованців [43]. В 30-х роках, за свідченням представників польської окупаційної влади, більшість членів КПЗУ були євреями та поляками, а не українцями [44]. Цей факт підтверджує процес над т.зв. “українськими” комуністами від 24.01.1931 р. у Львові, у якому на лаві підсудних було десять євреїв і тільки один українець [45].

Радянські спецслужби постійно виявляли агентів УВО–ОУН у КПЗУ. Зрештою невирішеність національного питання стало головною причиною партійних криз 1928, 1934 та 1938 років. Тому Москва і заборонила КПЗУ, звинувативши її в “українському буржуазному націоналізмі”, а її члени були піддані репресіям.

Таким чином, масове винищення українства в СРСР послужило поштовхом для

консолідованої антикомуністичної кампанії, розгорнутої західноукраїнськими політичними силами. Це вибило ґрунт для поширення соціалістичних ідей і стало вирішальною запорукою в занепаді радянфільства. Також позитивним стало те, що політикум Західної України зумів підготувати населення до опору будь-яким окупантам, як це було в роки Другої світової війни і в повоєнний час.

Остаточно крах комуністичний терор потерпів в Україні щойно на рубежі ХХ–ХХІ ст. Останні події показали, що українське суспільство досить важко звільняється від облудливих ідей, нав’язаних нам Москвою, її шовіністично налаштована агентура старається прив’язати Україну до своєї імперської політики. Але все більше громадян консолідується навколо ідеї розбудови та утвердження української державності. Вони бачать перспективу в Європейському Союзі, що веде до свободи і добробуту.

1. Остап О. *ОУН-УПА та їх адвокати.* – М., 2003. – С. 51. 2. Долбилов М.Д. Автореф. к.і.н. *Воронежский госуниверситет. Рецензия: А.И. Миллер “Украинский вопрос в политике властей и русском общественном мнении (втор. пол. XIX века). – СПб., 2000 // Отечественная история. – 2002. – № 3. – С.175.* 3. *Високий Замок.* – 1999. – 2 серпня. – С. 3. 4. Дробот І.І. *Трансформації націоналістичної ідеології в першій половині ХХ ст. // Український історичний журнал. – 2001. – №6. – С. 121.* 5. Кононенко П. *Акт 30 червня 1941 року в історії і сучасності. // Українознавство. – 2002. – Ч. 1–2. – С. 221.* 6. *Центральний державний архів громадських об’єднань (ЦДАГО) України, ф.1, оп.2, спр. 172, арк. 1.* 7. *Там само, арк. 82.* 8. Гірняк Н. *Останній акт трагедії Української Галицької Армії. Видання Українського Військового Історичного Інституту в США. – Нью-Йорк, 1959. – С.32.* 9. Гелей С. *Василь Кучабський: від національної ідеї до державності (Українська консервативна політична думка першої половини ХХ ст. та її вклад в історичну науку).* – Львів, 1998. – С. 472. 10. *Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО), ф.68, оп. 2, спр. 35, арк. 19–39.* 11. *Державний архів Львівської області (ДАЛО), Ф.256, оп.1, спр.38, арк.1.* 12. *Центральний державний історичний архів (ЦДІА)*

- України, м. Львів, ф. 205, оп.1, спр.539, арк.5.
 13. Там само, спр.427, арк.11. 14. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1035, арк. 148–167.
 15. Там само, ф.6, оп.1, спр.111, арк.8.
 16. ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 35, арк. 48.
 17. ЦДАГО України, ф.1, оп.0, спр.1035, арк.55.
 18. ДАІФО ф.2, оп.1, спр. 259, арк.188.
 19. Державний архів Тернопільської області (ДАГО), ф.231, оп. 1, спр.131, арк. 49, 62, 72 зв., 78. 20. ЦДАГО України, ф.1, оп.20, спр.1016, арк.14. 21. Там само, ф.6, оп.1, спр.416, арк.1.
 22. ДАЛО, ф.1, оп. 51, спр. 753, арк.3-17; ДАІФО, ф.2, оп.1, спр.526, арк.45, 156.
 23. ДАІФО, ф.2, оп.1, спр.64, арк.12. 24. Лозинський М. Уваги про українську державність. – Відень, 1927. – С.5, 58. 25. Мартинець В. Українська справа та її зовнішнє ставлення // Розбудова нації. – 1930. – №5–6. – С. 111.
 26. ЦДАГО України, ф.6, оп.1, спр.168, арк.78.
 27. Там само, арк.264. 28. Там само, ф.1, оп. 20, спр. 2984, арк. 2. 29. Фелінські М. Українці у відродженій Польщі. – Львів, 1931. – С.31.
 30. Цит. за: Литвин В. Тисяча років сусідства і взаємодії // Волинь моя. – 2002. – Випуск 2. – С. 53. 31. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2485, арк.30. 32. ЦДІА України, м. Львів, ф.344, оп.1, спр.5, арк.4. 33. Там само, спр.38, арк. 10.
 34. Там само, спр. 36, арк.1. 35. Там само, спр.11, арк.6. 36. За вільну Україну. – 1933. – 1 жовтня. 37. ЦДІА України, м. Львів, ф.359, оп.1, спр.365, арк.2. 38. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6435, арк. 28, 30, 32. 39. Новий час. – 1936. – 8 червня. 40. Діло. – 1935. – 26 січня. 41. ЦДІА України, м. Львів, ф. 205, оп. 1, спр.3003, арк.2, 9. 42. ЦДАГО України, ф.1, оп.20, спр.2822, арк.29. 43. Там само, спр. 6434, арк. 77–81. 44. ЦДІА України, м. Львів, ф.205, оп.1, спр. 138, арк. 48. 45. Сурма. – 1933. – Ч.1–2. – С. 10.

УДК 94:17](477.83/86) “1920-1939”

В.С. Виздрик, І.М. Стасюк

Національний університет “Львівська політехніка”,
 Інститут гуманітарних і соціальних наук

ВПЛИВ УВО-ОУН НА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ГАЛИЧИНИ У 20–30-х рр. ХХ ст.: ПРОБЛЕМИ ІСТОРИОГРАФІЇ

© Виздрик В.С., Стасюк І.М., 2005

Проаналізовано стан наукової розробки цієї проблеми вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

In the article has been analyzed the condition of the scientific problem by the native and foreign historians.

В період розбудови України як незалежної держави з'явилася можливість проаналізувати національно-політичні процеси, відтворити в усій повноті історичну правду, про яку до недавнього часу наше суспільство або не знало, або мало неправдиву інформацію. Тому великий науковий, громадсько-політичний та пізнавальний інтерес становить історичний досвід національно-політичного руху на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Саме тоді боротьбою та працею багатьох поколінь була створена мережа культурно-освітніх та політичних організацій, діяльність яких відіграла

значну роль у формуванні національної свідомості українського населення краю.

Історіографія проблеми бере свій початок фактично з перших років зародження молодіжних організацій. Під час розгляду історіографії дослідження виділяють праці безпосередніх учасників тих подій, які написані на документальному матеріалі, висвітлюють різноманітні аспекти створення та діяльності спортивно-патріотичних товариств на початку ХХ ст., а також радянських авторів, діаспорної історіографії та наукові розробки сучасних українських істориків.